

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

*АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИРОДНИЧИХ
ТА ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ДОСЛІДЖЕННЯХ МОЛОДИХ УЧЕНИХ
«РОДЗИНКА – 2015»*

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

XVII Всеукраїнської наукової конференції молодих учених

**Серія
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ
ЧАСТИНА 2**

24 квітня 2015
Черкаси, Україна

НАРАТИВ ЯК МЕТОД ДОСЛІДЖЕННЯ ДОСВІДУ ОСОБИСТОСТІ

О. М. Назарук

Національний авіаційний університет, м. Київ

Актуальний напрямок серед сучасних психологічних шкіл – нарративна психологія постулює: досвід людини та її внутрішній світ є означеним і для їх розуміння необхідно прояснити систему значень. Саме тому в рамках нарративної психології особистість розглядається як розповідач історій, адже в “нарративізації” центральну та конструктивну роль виконує мова. Постмодерністські автори підкреслюють, що мова може стати об’єктивним сховищем великих накопичень смислу та досвіду і через мову весь світ може бути актуалізований в будь-який момент (Фридман Д., Комбс Дж., 2001).

Серед методів нарративної психології найбільш популярним є метод розповідання історій. У процесі індивідуальної психотерапії відбувається осмислення і переробка особистої історії клієнтом через діалог з психотерапевтом. Завдяки цьому у людини поступово виникає нове бачення цієї історії як в інтелектуальному, так і в емоційному плані (С.С. Калмикова та Є. Менгентайлер, 1998). В результаті і людина стає більш цілісною, здатною позитивно та оптимістично сприймати своє життя і саму себе. В основі цього методу розглядається особистість як саморозповідь, де остання приймається як культурно санкціонований спосіб розповіді про себе та про інших людей, про певні етапи свого життя. Сутність роботи психотерапевта виявляється в діалозі з клієнтом, у спільній інтерпретації, у вибудовуванні для нього нового тексту – з виправленням, якщо не всіх, то багатьох “викривлень” тексту, заповненням “пропусків”, проясненням “буйків затопленого смислу” (Чепелева Н.В., 1998). Власне, будь-яка психотерапевтична взаємодія «являє собою дискурсивну практику – специфічну форму використання мови для утворення мовлення, завдяки якому здійснюється зміна концепту (моделі) оточуючої дійсності, трансформація системи особистісних смислів суб’єкта. Сутність психологічної допомоги полягає у зміні уявлень клієнта про світ та себе самого, завдяки чому він може, отримати нові знання, випрацювати продуктивні думки і установки і сформувати найбільш ефективні і задовольняючі його ставлення до людей, речей та подій (Каліна Н.Ф., 2000).

Однак “викривлення” тексту, як правило, не усвідомлюється суб’єктом, тому завданням психолога є відновлення порушених зв’язків, відновлення первинного тексту або допомога людині у створенні нової “історії”, нового тексту, який би особистість змогла прийняти як свій. Важливо “дати” тексту автора, тобто допомогти клієнту взяти на себе відповідальність за особистий текст-історію, відчути себе автором не тільки власної “історії”, але й свого життя (Чепелева Н.В., 1998). Адже людина в якості суб’єкта дискурсивної практики виступає в ній не як статично дане буття, а як суб’єкт акту самоствердження, самостворення самого себе (С.Д. Максименко, 2000).

Методи нарративної психології пов’язані з переказом та переживанням історій людиною, але з унікальною можливістю мати альтернативні варіанти своєї “проблемної” життєвої події і більш оптимістичні. Залежно від того, як люди все більше і більше звільняють своє минуле від впливу проблемно-домінуючих історій, вони отримують можливість передбачати, чекати та планувати менш проблемне майбутнє (Фридман Д., Комбс Дж., 2001), і таким чином структурувати історію свого

життя. Серед інших живих істот тільки людина має свою історію (С.Л. Рубінштейн), але якою буде історія її життя залежить тільки від людини.

На нашу думку, життєва історія людини – це об'єднаний цілісний погляд на власне життя, який складається з пам'ятних фрагментів (подій) та їхнього індивідуального інтерпретування. Людині самій доведеться надавати оцінку власним досягненням, здобуткам або промахам, недоробкам у будь-якому віці і протягом життя, використовуючи саморозповіді або наративи. Наратив – це розповідь суб'єкта (в письмовій або усній формі) про найважливіші події із власного життя на певному відрізку часу, які відгворюють світосприйняття та ставлення людини до дійсності.

Вивчення ступеня інтегрованості особистого досвіду людей, шляхом усвідомлення власних важливих подій, можна здійснювати через аналіз текстів-наративів. В основі методу наративу – письмова розповідь про розуміння значущого переживання, що утворилось в результаті важливої для особистості життєвої події.

Діагностичний метод – “Метод наративу”, розроблений і апробований нами, доступний для дітей різного віку, універсальний за формою проведення (індивідуальне та/або групове дослідження). При застосуванні методу наративу можна побачити, які за характером значущі переживання (наприклад, позитивні чи негативні) інтегруються досліджуваним до особистого досвіду. Крім того, можливо простежити зв'язок між змістом засвоєної важливої події та успішністю процесу соціалізації дитини. Це дає можливість ранньої діагностики перешкод або відхилень у проходженні процесу соціалізації, а значить і ранньої корекції розуміння важливих для дитини життєвих подій (асоціальних або соціально прийнятних) та їх наслідків. Метод наративу дозволяє встановити, який досвід особистістю засвоюється.

Зважаючи на те, що проєктуються не окремі змісти свідомості, а певні її структурні елементи, які складають різні рівні розуміння особистістю існуючої реальності і розуміння себе в цій реальності, розповідь людини або дитини (усна або письмова) про різні аспекти свого особистого досвіду дає можливість з'ясувати особливості усвідомлення нею свого життєвого досвіду. Реалізація цієї мети відбувається через синтезування реальних значних подій у певну наративну єдність, де існує свій авторський наративний простір, розкриття якого відбувається завдяки певним смисловим елементам. В даній методиці такими узагальненими смисловими елементами ми визначили наступні маркери наративу: заголовок; наявність певного сюжету розповіді; наявність висновку; різновид активності та діяльності; наявність у автора оповідання позиції суб'єкта; емоційне тло; наявність інших персонажів.

Таким чином, за наявністю цих маркерів можливо прояснити ступінь інтеграції подій до структури особистого досвіду та особливості їх розуміння представниками різних вікових груп. Зміст аналізується в контексті єдності структурних елементів, представлених маркерами наративу. І тільки в комплексі цих елементів та їхніх відношень можна констатувати рівень розуміння образу всієї ситуації, образу того чи іншого персонажа та образу самого автора наративу з його особистісними властивостями. Виходячи із розробленої нами системи оцінки оповідань, теоретично, кожний досліджуваний міг отримати оцінку своєї здатності до інтеграції свого особистого досвіду методом наративу від 0 до 16 балів.

Для переведення отриманих методом наративу показників у маркери було розроблено спосіб оцінки наративів. Цей спосіб оцінки саморозповідей однаковий для дитячих наративів та наративів дорослих, але з відповідними нормативами для окремої вікової групи.

Залежно від рівня інтегрованості особистого досвіду досліджуваного нами було виокремлено три різновиди нарративу: 1) нарративи, які умовно можна назвати «досконалими», оскільки вони відображають високий рівень інтеграції свого особистого досвіду дитиною; 2) нарративи, які умовно можна назвати «посередніми», оскільки вони відображають середній рівень інтеграції свого особистого досвіду дитиною; 3) нарративи, які умовно можна назвати «недосконалими», оскільки вони відображають низький рівень інтеграції свого особистого досвіду дитиною.

Зазначений розподіл було здійснено на основі означених вище критеріїв – маркерів нарративу (заголовок; наявність певного сюжету розповіді; наявність висновку; різновид діяльності або активності; наявність у автора позиції суб'єкта в оповіданні; емоційне тло; наявність інших персонажів), за якими ми аналізували саморозповіді. Детальне описання самого методу, прикладів оцінювання текстів-нарративів та присвоєння балів за наявними маркерами нарративу наводиться в нашому дисертаційному дослідженні.

Отже, даний метод дозволяє людині самостійно виокремити з безлічі життєвих випадків, ситуацій, моментів (включаючи раннє дитинство, недавнє минуле та теперішнє) ті, які стали для неї подіями, а отже були переломленими нею через власне «Я». Свідома активна вибірковість переживань і вчинків, свідчить про рівень інтеграції, а отже й, про розуміння свого особистого досвіду людиною. Завдяки аналізу змісту текстів-нарративів можна виявити психологічно значущі структури життєвого досвіду дитини та дорослої людини, а значить і з'ясувати особливості їх життєвого простору.

Наратив, як проективний метод дослідження особистості, дозволяє виявити, по-перше, яку життєву позицію займає людина, а саме чи активно діє у життєвих ситуаціях, чи самостійно долає перешкоди, що трапляються в них, чи пасивно спостерігає за тим, що навколо відбувається; по-друге, в якому емоційному просторі (позитивному або негативному) існує людина, наскільки успішно відбувається процес її соціалізації.

На нашу думку, крім того значення, яке надає особистість важливим подіям свого життя, що наповнюють її особистий досвід, також важливе й емоційне тло стану людини, в якому вона перебуває під час означення цих подій. Це може стати ще одним аспектом емпіричного дослідження смислового поля людини, особливостей її життєвого простору та її досвіду.

УДК001.891.+378.14
ББК 74.580.268

Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2015» [Текст] : XVII Всеукр. наук. конф. молодих учених; Черкаси, 24 квітня 2015 р. / М-во освіти і науки України, ЧНУ ім. Б. Хмельницького. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2015. – 252 с.

У збірнику матеріалів Всеукраїнської наукової конференції молодих учених «Родзинка-2015» представлені науково праці молодих учених за такими напрямками: «Природничо-математичні та комп'ютерні науки», «Гуманітарні науки», «Філологічні науки. Соціальні комунікації», «Історія. Філософія», «Юридичні науки. Інтелектуальна власність. Економіка, підприємництво, туризм. Державне управління і соціально-політичні науки».

УДК 001.891.+378.14
ББК 74.580268

Члени головної редакційної колегії: д. е. н., проф. **О. В. Черевко** (голова); д. і. н., проф. **С. В. Корновенко** (заст. голови); к. ф.-м. н., доц. **О. О. Богатирьов**; д. б. н, член-кор. АПНУ, проф. **Ф. Ф. Боєчко**; д. ф.-м. н., проф. **А. М. Гусак**; д. е. н., проф. **І. І. Кукурудза**; к. ю. н., проф. **Ю. С. Кононенко**; д. с.-г. н. **В. Я. Білоножок**; д. б. н., проф. **В. С. Лизогуб**; д. філол. н., проф. **О. В. Марченко**; д. і. н., проф. **Н. І. Земзюліна**; д. і. н., проф. **О. О. Драч**; д. х. н., проф. **Б. П. Мінаєв**; д. філол. н., проф. **С. А. Жаботинська**; д. філол. н., проф. **О. О. Селіванова**; д. філол. н., проф. **В. Т. Поліщук**; д. ф.-м. н., проф. **В. М. Соловійов**; д. і. н., проф. **А. Ю. Чабан**; д. пед. н., проф. **О. П. Савченко**; д. пед. н., проф. **Т. М. Десятов**; к. філол. н., доц. **Л. О. Пашіс**; к. пед. н., доц. **Т. С. Зорочкіна** (заст. відп. секретаря); к. б. н., доц. **В. А. Конограй** (відп. секретар); к. х. н., доц. **О. А. Лут** (заст. відп. секретаря); к. ю. н., доц. **Г. А. Волошкевич**; к. філол. н., доц. **І. І. Погрібний**; к. філол. н., доц. **Л. В. Швидка**; к. пед. н., доц. **Т. С. Нінова**; к. х. н., доц. **В. І. Бойко**; к. с.-г. н., доц. **О. А. Спрагайло**; к. філол. н., доц. **Л. В. Корновенко**; к. б. н., доц. **Л. І. Юхименко**; к. психол. н., доц. **Л. Г. Туз**; к. пед. н., доц. **О. П. Безкопильний**.

Редакційна рада: д.пед.н., проф. **А. І. Кузьмінський**; д.пед.н., проф. **О. П. Савченко**; д.пед.н., проф. **Т. М. Десятов**; д.пед.н., проф. **О. А. Біда**; к.психол.н., доц. **Л. Г. Туз**; к.пед.н., доц. **О. П. Безкопильний**; заслужений художник України, доц. **Т. К. Касьян**; к.пед.н., проф. **С. П. Архипова**; к.пед.н., доц. **Т. С. Зорочкіна**; к. психол.н., доц. **О. В. Овчаренко**.

Редакційна колегія серії: к.пед.н., доц. **Т. С. Зорочкіна** (відп. ред.); к.психол.н., доц. **О. В. Овчаренко**; к.пед.н., доц. **Л. А. Нечипоренко**; к.пед.н., доц. **О. О. Михальчук**; к.н.фіз.вих.та сп., доц. **В. О. Супрунович**; ст. викл. **О. О. Свиріденко**; викл. **Т. С. Гордєєва**; викл. **А. І. Вішнікіна**; аспір. **В. А. Завгородня**.

*Матеріали публікуються в авторській редакції.
Відповідальність за зміст публікації несуть
автори матеріалів та їх наукові керівники.*